

production-based areas organized as part of the implementation of "industrial assembly" projects can be supported.

2. Development of methodological materials related to the implementation of projects in various areas of cluster development.

3. Implementation of specialized training programs on the development and implementation of cluster policy at the regional and local level, as well as on the organizational development of clusters and the implementation of cluster initiatives.[3]

During the creation of educational and methodological materials, organization of the educational process and development of new forms of education, model educational programs will be created on the main directions of the implementation of the cluster policy. Their goal is to create a comprehensive, principled system of transfer of knowledge, skills and competences necessary to achieve the objectives of the cluster policy. This system allows training organizers, experts and other participants of cluster development projects as a priority.

In the process of implementing the industrial cluster management mechanism, the leading role belongs to the cluster coordinating council, and the state authorities and management bodies in the form of the regional cluster association serve it in every way. An organizational-economic mechanism for managing the formation and operation of industrial clusters has been developed, which allows to ensure purposeful, interrelated and functionally organized management. In the dissertation, it is justified that the management mechanism is the result of purposeful activity and represents certain institutions, norms and rules that ensure the formation of certain events under certain conditions.

References:

Nazan Yelkikalan, Melike Altun. Clustering Approach As a Regional Development Tool / Nazan Yelkikalan et al. // Procedia – Social and Behavioral Sciences 58 (2012) 503 – 513.

Philip McCann, Tomokazu Arita. Clusters and regional development: Some cautionary observations from the semiconductor industry / Information Economics and Policy 18 (2006) 157–180.

Wen Tiana, Weihong Lib, Hongfang Songa, Haodi Yue. Analysis on the difference of regional high-quality development in Beijing–Tianjin–Hebei city cluster // Wen Tian et al. / Procedia Computer Science 199 (2022) 1184–1191.

ТУРИЗМ СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИНИ БОШҚАРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМИ

Д.Б.Мамаюсупова, и.ф.ф.д.(PhD),
Қўқон давлат педагогика институти

Жаҳонда COVID-19, COVID-21 пандемияларидан кейинги шароитда хизмат кўрсатиш соҳаларининг аҳамияти янада ортиб, хизматлар соҳасининг етакчи йўналиши бўлган туризмни турли хил дастаклар билан қўллаб-қувватлаш, мамлакатларда миллий туризм сиёсати ролини кучайтириш усуллари ишлаб чиқиш муҳим масалалар сифатида майдонга чиқди. Натижада, туризм соҳасидаги сиёсатни амалга оширувчи ҳамда бевосита хизмат кўрсатишда

қатнашувчи амалиётчилар бугунги пандемия инқирози ҳамда келажакдаги пандемия инқирозларига қарши механизм ишлаб чиқишлари талаби қилинмоқда [1].

Бунинг учун улар COVID-19 инқирозининг моҳияти ва ҳақиқий даражаси тўғрисида эмпирик билимларга эга бўлишлари керак. Аммо, бугунги кунга қадар улар томонидан ишлаб чиқиляётган ценарийлар COVID-19 пандемияси инқирозини потенциал таъсирини сезиларли даражада камайтира олмади [2].

Тадқиқотларда марказий банклар пандемия туфайли иқтисодий ҳолатни кескинлашувни тезлашаётганини, яъни бутун дунё бўйлаб облигациялар рентабеллигининг кескин пасаяётганлиги таъкидланади. Натижада, турли мамлакатлар ҳар хил иқтисодий ёрдам дастурларини таклиф қила бошладилар [3].

Бу эса ўз навбатида туризм соҳасидаги сиёсатчилар ва амалиётчиларни пандемия инқирозининг туризм саноати ва иқтисодиётига таъсири тўғрисида билимга эга бўлишни талаб қилмоқда.

Ўтган пандемия эпидемияларининг тарихий таъсирини ўрганиш, COVID-19нинг реал вақт параметрларини тузатган ҳолда шу маълумотга эга бўлиш натижаларига кўра тўрт қисмли иқтисодий стратегия талаб қилинади [4]:

иқтисодий йўқотишларни тан олиш ва қабул қилиш;
соғлиқни сақлаш;

мавжуд хавфсизлик тармоғи дастурларини кенгайтириш асосида тўсатдан даромад йўқотишларини бошдан кечираётган аҳолини қўллаб-қувватлаш;

ишлаб чиқариш қувватларини ҳимоя қилиш ва иқтисодий ишлаб чиқариш қувватларини вирус камайиши биланоқ имкон қадар тезроқ ишлатиш [5].

Юқорида келтирилганлардан маълум бўлишича COVID-19нинг мамлакатлар иқтисодиётига таъсирини камайитириш, хусусан энг кўп зарар кўраётган туризм соҳасига салбий оқибатларини юмшатиш масалаларига имлий тадқиқотларда алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимизда ҳам туризм соҳаси истиқболли йўналишлардан бири сифатида қаралиб ҳукуватимиз томонидан соҳа ривожини таъминлаш бўйича турли дастурлар амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, туризмнинг пандемиядан кейинги тараққиётинининг устувор йўналишларини белгилаш, илмий тадқиқ этиш бўйича изланишларни кенг қўламда олиб боришга эътибор қаратилмоқда. Ўрганишларимиз ва тадқиқот натижаларига кўра пандемия таъсирини камайитиришда даставвал қуйидагиларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади. Яъни:

Биринчидан, аҳоли турмуш даражаси ва бандлигини оширишга ҳамда мамлакатни инқироз ҳолатларидан олиб чиқишга ёрдам берувчи ижтимоий туризмни янада кенгайтириш, миллий туризм бозорига минглаб маҳаллий ижтимоий йўналишда ишловчи туристик корхоналарини қайтариш зарур.

Иккинчидан, туристик маҳсулотнинг истеъмол қиймати кўп жиҳатдан рекреацион ресурслар сифати билан белгиланганлиги сабабли, мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш бўйича дастурлар ишлаб чиқиш лозим бўлади.

Туризм соҳаси ўзига хос аҳамиятга эга бўлиб, у бутун дунёда бюджетни қайта тақсимлаш эмас, балки тадбиркорлик ҳудудини ифодалайди. Ушбу жараёнларда давлат туризм сиёсатини, унинг устувор йўналишларини белгилаб бергани ҳолда ички ва ташқи туризм бўйича тегишли меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, ижтимоий-иқтисодий механизмларни тартибга солиди. Бу эса туристик корхоналарнинг давлат томонидан тартибга солинадиган бозорда фаолият кўрсатишларига сабабчи бўлади. Бозордаги иккинчи субъект, истеъмолчилар турли уюшма ва жамиятларга бирлашиб, туристик хизматлардан фойдаланадилар ва ижтимоий туристик маҳсулотга талабни шакллантирадилар. Уларнинг ҳаракатини қўллаб-қувватлаш масалалари бўйича тартибга солувчи давлат органлари билан мулоқотга киришадилар [6].

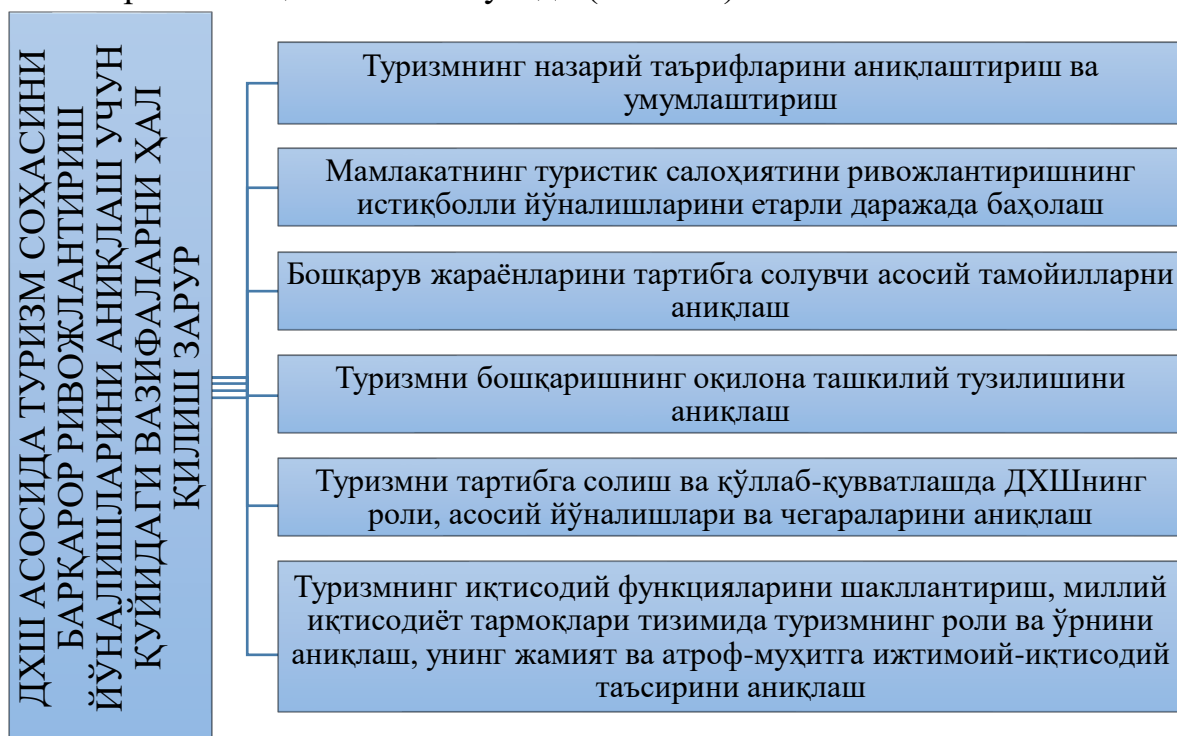
Мамлакатимизда туризмни ривожланиш даражасини баҳолаб ўтиш мақсадида қисқача статистик маълумотларга тўхталиб ўтмоқчимиз. Умумий ҳулосага эга бўлиш учун пандемиядан олдинги ҳолатни қараб чиқамиз, пандемия бу соҳада кескин ўзгаришларга сабаб бўлди. Рақамларни кўрсатишча пандемиядан олдинги даврда, яъни 2019 йилда жами ташриф бюрувчилар сони 6748512 кишини ташкил қилган бўлса, шундан 1043929 таси сайёҳлик мақсадида келганлиги мавжуд туристик салоҳиятдан етарли даражада фойдаланилмаётганлигини тасдиқидир [7]. 2021 йилга келиб бу кўрсаткич қарийб 3 марта ошган бўлсада, туризмда ДХШ механизмини такомиллаштириш орқали мавжуд туристик салоҳиятдан фойдаланиш, ички туризм бозорини жонлантириш, моддий базани мустаҳкамлаш мумкин.

Иқтисодиётнинг туризм тармоғи ривожланишидаги энг муҳим омиллар табиий-рекреация ва тарихий-маданий имкониятлардир. Бой маданий ва табиий салоҳиятнинг мавжудлиги, ҳаттоки иқтисодий ривожланмаган мамлакатларга ҳам туризмни ривожлантириш соҳасида фаол давлат сиёсатини олиб бориш шarti билан жаҳон туризм бозорида муҳим мавқега эга бўлиш имкониятини беради [8].

Ушбу сиёсатнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат: саёҳатчиларнинг ҳуқуқларини, ички туризм маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, ички ва ташқи туризмни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш. Бундай қўллаб-қувватлаш шакллари туристик инфратузилмани шакллантиришга йўналтирилган тўғридан-тўғри инвестициялар, кадрлар тайёрлаш харажатлари, миллий туристик маҳсулотни жаҳон бозорига чиқаришни реклама ва ахборот билан таъминлаш, инвестицияларнинг кириб келишини, ички ва ташқи туризмни ривожлантиришни рағбатлантирувчи солиқ, божхона имтиёзларидир [9].

ДХШ механизмидан миллий, маҳаллий туристик маҳсулотларни ички ва ташқи бозорларда тартиб қилишда самарали фойдаланиш мумкин. Жаҳон туризм бозорида етакчи ўринларни эгаллаб турган мамлакатларнинг миллий туризм маъмуриятлари маблағларининг ярмидан кўпи айнан шу мақсадлар учун ажратилади ва бу ўз навбатида глобал молиявий инқирознинг олдини олиш ҳамда таъсирини камайтиришга ёрдам бергани ҳолда туризмни ДХШ орқали тартибга солиш соҳасидаги муаммоларни ҳал қилишга имкон берди [10].

Туризм соҳасида стратегик мақсад ва вазифаларни амалга ошириш учун давлат ва хусусий сектор ўртасида самарали шериклик алоқаларини таъминлаш ҳамда ушбу жараёнга етакчи тадбиркорлар гуруҳларини, жамоат ташкилотларини жалб қилган ҳолда туризмни барқарор ривожлантириш йўналишларини аниқлаш лозим бўлади (1-чизма).

1-расм. ДХШ асосида туризм соҳасини барқарор ривожлантириш йўналишлари¹¹⁵

Тадқиқотларимиз натижаларига кўра, ДХШ асосида минтақаларда туризмни ривожлантиришни қуйидаги усуллар орқали амалга оширилиши мақсадга мувофиқ бўлади:

а) минтақа иқтисодиётининг ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш концепциясида туризмга иқтисодиётнинг саноат, савдо, қишлоқ хўжалиги, транспорт ва бошқа тармоқларининг таъсирини тадқиқ қилиш;

б) туризмни ҳар томонлама комплекс ёндошув асосида ривожлантириш масалаларини қараб чиқиш;

в) ҳудудларни ривожлантириш бўйича комплекс дастурлар доирасида туристик хизматлар бозорида бошқарув ташкилотлари ва хусусий бизнес ўртасидаги самарали иқтисодий алоқаларни ривожлантириш бўйича сиёсат.

Туризмнинг ривожланишини бошқаришда ДХШ механизмини туризмни минтақавий ривожлантиришни режалаштириш билан ўзаро боғлиқлик асосида амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади. Ҳудудда туризмни бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизми усуллари ва воситалари қуйидагилардан иборат бўлади (2-чизма).

¹¹⁵ Муаллиф ишланмаси

2-расм. Худудда туризмни бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмининг усуллари ва воситалари¹¹⁶

Демак, ДХШ механизми асосида туризмни комплекс ривожлантириш учун соҳа ривожланишини режалаштириш, кадрлар таъминоти, туризм соҳасида ИТИларни таъминлаш, туризм субъектларини қўллаб-қувватлаш, атроф-муҳит ва тарихий ёдгорликларни муҳофаза этиш, мамлакат ва минтақанинг туристик имижини яратиш, туристик фаолиятини назорат қилиш, ягона ахборот макони, ахборот-туристик марказлар тармоғини яратишни ўз ичига оладиган туризмнинг ривожланишини рағбатлантириш ва бошқариш дастурий-мақсадли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Skare, Marinko & Soriano, Domingo & Porada Rochoń, Małgorzata. (2020). *Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry. Technological Forecasting and Social Change.* 163. 120469. 10.1016/j.techfore.2020.120469;

Ўша жойда;

Kirby, J., 2000. *Will Coronavirus Cause a Global recession? We still Don't know. Vox*, 9 March 2020, available on. <https://www.vox.com/2020/2/28/21153492/coronavirus-recession-china-stock-market-economy/>. visited 14 March 2020;

Skare, Marinko & Soriano, Domingo & Porada Rochoń, Małgorzata. (2020). *Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry. Technological Forecasting and Social Change.* 163. 120469. 10.1016/j.techfore.2020.120469;

Marron, D., 2020. *Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19. Federal Budget and Economy, TaxVox*, 17 March 2020, available on. <https://www.taxpolicycenter.org/taxvox/macroeconomic-policy-time-covid-19>. visited 15 March 2020;

Экономические стратегии активных городов.-СПб.: Наука, 2002.-212 с.

Ўзбекистонда туризм. Статистик тўплам. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, 2020, 38-бет.

Завлин П.Н., Васильев А.В. *Оценка эффективности инноваций.* – СПб.: «Бизнес-пресса», 2006. – 216 с.

¹¹⁶ Муаллиф ишланмаси

Ўша жойда қаралсин.

Гермогенов М.А. Основные направления и проблемы государственного регулирования туризма в РФ. / Туризм и отдых. – 2007. – №7. – С. 42 – 46.

МИНТАҚАДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ХУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

А.А.Саъдуллаева, и.ф.ф.д. (PhD)

*Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар,
саноат ва ташқи савдо вазирлиги*

Туризм соҳасининг барқарор ривожланиши бевосита ҳукумат томонидан қўллаб-қувватланишига, шунингдек, ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкам механизмлар билан асосланганлигига боғлиқ ҳисобланади.

Бугунги глобаллашаётган дунёда туризмнинг ривожланиши халқаро туристик ташкилотлар, жумладан, БТТ (Бутунжаҳон туристик ташкилоти) томонидан қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Шунингдек, жаҳондаги ҳар бир давлат ўз туризм соҳаси ривожланишини ишлаб чиқилган ташкилий-ҳуқуқий механизмлар ёрдамида назоратга олади.

Ўзбекистон ўз мустақиллигини эълон қилинган даврлардан бошлаб, туризм соҳасини давлат сиёсати даражасида ривожлантиришга эътибор қарата бошлади. Дастлаб, 1999 йил 20 августида Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Мазкур ҳуқуқий ҳужжат туризм билан бошқа тушунчаларга ойдинлик киритишда муҳим аҳамият касб этди. Шунингдек, мамлакатимизда туризм соҳасини барқарор ривожланиши учун кўплаб Президент ва ҳукумат фармонлари, қарорлари қабулди.

Аммо, шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда туризм соҳасини ривожланишидаги туб ўзгаришлар 2016 йил 2 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4861 сонли «Туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги [1] фармонини қабул қилиниши билан боғлиқ. Мазкур фармонга мувофиқ, Ўзбекистонда туризмни иқтисодиётнинг муҳим стратегик тармоғи сифатида ривожлантиришга алоҳида урғу берилган. Шунингдек, айнан шу санада Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги [2] қарори қабул қилинди. Мазкур қарорга мувофиқ, Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси ташкил қилинган ҳамда мазкура қўмита фаолиятининг асосий вазифа ва йўналишлари белгилаб берилган.

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясида мамлакатимизнинг барча минтақаларида туризм соҳасини ривожлантириш бўйича ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш алоҳида кўрсатиб ўтилган. Жумладан, Хоразм вилоятида туризм янги иш ўринларини яратишда асосий драйвер соҳа бўлиши учун алоҳида дастур қабул қилиш [3] муҳим вазифалар сифатида илгари сурилган.